

media«, mojstrovini, ki sta preživelih že skoraj sedem stoletij, pa sta še danes živi prav tako kakor nekdanj, ne bili nič drugega kot alegoristični uganki, katerih razrešitev bi pomenila zadnje odkrito tajno obeh genialnih del in njunega stvaritelja, takemu mnenju se je uprl že Benedetto Croce, čigar nekaj tehtnih argumentov avtor tudi navaja.

Po vsem tem prihaja Leben do zaključkov, ki jih strne na zadnjih straneh svoje knjige. Dosledno uvodnemu izvajanju ugotavlja, da je Beatrice pesniški, s tvorno fantazijo genija ustvarjen lik, kateremu malo koristi, če ugotovimo njegove zgodovinske, realne osnove, in za čigar monografijo je glavni vir Dantejevo delo samo. Ta lik je sicer manj resničen od zgodovinskega, je pa mnogo važnejši za razumevanje Danteja in njegovega dela, kajti »niso Beatrice, ki ustvarjajo pesnike, temveč narobe: pesniki ustvarjajo Beatrice.«

Razprava je pisana v lepem in lahkem esejičnem slogu, le na nekaj mestih moti preočita romanska gradnja stavkov. Ima hkrati tudi veliko bibliografsko pomembnost, saj navaja tako v dodatku kakor tudi pod črto vso bistveno literaturo. Sama na sebi ne predstavlja kakih novih odkritij v reševanju zgoraj navedenega problema. Tako Dante in zlasti še Goethejev Werther sta bila v svetovni literaturi že večkrat podobno obdelana (prim. za Wertherja A. Maurois v delu »Méipe on la Délivrance«, čigar odlomek je prinesla v prevodu tudi ena zadnjih številčk revije »Modra ptica«). Prav gotovo pa je v naši književnosti to prvi sličen prikaz in zato prav zaradi tega zasluži našo pozornost.

B. Stopar.

Fran Erjavec, Hudo brezno. Za Cvetje iz domačih in tujih logov št. XV. priredil prof. Janez Logar. Mohorjeva družba. Ljubljana 1941.

Mohorjeva družba se je odločila nadaljevati s poljudno kritično izdajo šolskih tekstov iz domače slovenske in evropske literature. Dosedanji že kar lepi knjižnici Cvetja iz domačih in tujih logov (I.—XIV.) se je v zadnjem času pridružil še petnajsti zvezek: Erjavčeva ljudska povest *Hudo brezno* ali *Gozdarjev rejenec* v Logarjevi priredbi, ki dopolnjuje literarno podobo nastajajočega slovenskega realizma. Sedaj nam zbirka Cvetja podaja že kar temeljito sliko literarno zgodovinskega razvoja slovenske leposlovne proze: XII. zvezek prinaša Kolaričevo obdelavo Ciglerjevega Svetina, II. zvezek Levstikovega Krpana (dr. Slodnjak), IV. zvezek Jurčičevega Jurija Kozjaka (dr. Rupel) in zadnji zvezek Erjavčevo povest. S tem imamo bolj ali manj kritično obdelane in izdane naše prve važnejše poskuse v prozi pred definitivnim nastopom realizma.

Preden sem pričel s čitanjem literarno zgodovinskega uvoda prof. Logarja, sem kljub temu, da mi je vsebina Hudega brezna znana že iz dijaških let, znova prebral zgodbo o gozdarju in Tončku. Zanimalo me je, ali ima povest (izdana prvič l. 1864.), ki je ena prvih slovenskih povesti, v sebi toliko življenjske in umetniške sile, da more tudi po več kot pol stoletju učinkovati na bralca. O zgodbi sami ne bi mogel trditi, da dosega kompozicijo modernih povesti in novel, vendar je tudi ne morem tjavendan šteti med neuspele poskuse naših pripovednikov prejšnjega stoletja. Erjavčevo delo, ki ga Logar tipizira z »večerniško povestjo«, res nosi senčnate strani svoje dobe, vendar se mi zdi, da je že daleč izven območja »ganljivih povestic« družinskih kolarjev in časnikov. Erjavec jo je spisal za Mohorjevo družbo, torej za ljudstvo.

Potentakem povest mora biti poučna, vzgojna. Da pa more učinkovati, mora biti tudi umetniška. In taka Erjavčeva povest tudi je. Ne moremo ji odrekati vitalnosti, ker se je Erjavcu še dokaj dosti posrečilo združiti umetnost pripovedovanja z vzgojno tendenco.

Logar je pred povestjo napisal 30 strani dolg uvodni komentar, katerega prvi del prinaša bogate podatke iz Erjavčevega življenja. Erjavca nam prikaže kot zastopnika onega malomeščanskega stanu, ki ga dotlej v našem narodnem kulturnem snovanju ni bilo opaziti. Erjavca so le ugodne okoliščine rešile za slovensko literarno delo. Ohranilo nam ga je revolucijsko leto 1848., ki je med njegovimi sošolci vzbujalo revolucionarno borbenost in živo mladostno dejavnost. V kratkih in preglednih odstavkih je dosti bogato prikazano življenje Erjavca kot otroka, dijaka, profesorja, rojstvo in rast njegovega vnetega zanimanja za prirodopisje, njegovo neumorno prizadevanje za ustvaritev slovenske šolske poljudne in znanstvene prirodopisne literature. V pregledni vrsti so naštetna vsa Erjavčeva pripovedna dela. Tako je bralcu, ki se ne bo podrobneje ukvarjal z literarno zgodovino, zadostno prikazana podoba Erjavca človeka in kulturnega delavca.

Drugi del govori o političnih, kulturnih in literarnih razmerah, v katerih se je rodila Erjavčeva povest, nato o povesti sami. V strnjeni obliki smo dobili nov sintetični pregled — znaten prispevek k razumevanju one tako zapletene in doslej še neraziskane dobe nastajajočega slovenskega realizma. Ob izidnem letu Hudega brezna — 1864 — nam predstavi politične, kulturne in slovstvene razmere one dobe. Tu je Logar pravilno postavil trditev, da »je bilo slovensko leposlovje tedaj še daleč od prave realistične umetnosti«, dasi so Zarnikovi podlistki in Erjavčevo prirodopisno leposlovje že prinašali novo realistično miselnost v izpopolnitev Levstikovemu programu iz 1858. leta. Prav je tudi poudarjen pomen kroga, ki je rasel z Glasnikom in okoli 64. leta že prerastel Janežiča in njegov literarni načrt, če moremo o kakem načrtu sploh govoriti. Za razumevanje pojma »ljudske« povesti, ki ga literarna revija ne pozna, in dela samega je zelo primerno, da je Logar spregovoril tudi o Mohorjevi družbi, o njenem namenu in delovanju v tej dobi. (Njen razpis literarnih nagrad je rodil slovenskemu leposlovju ravno Erjavčevo Hudo brezno in Jurčičevega Jurija Kozjaka.) — Sledi snovna analiza povesti. Zanimiva je ugotovitev, da se da postaviti paralela med Erjavčevo in Tončkovo mladostjo. S tega stališča je mogoče šele razumeti tisto doživetost v idiličnih prizorih, ki se gode v prosti naravi. — V odstavku o ideji in obliki povesti skuša prireditelj razložiti pojem »podučna povest«, ki se je v začetku XIX. stol. prenesel tudi v našo literaturo. Ko sprejme Mohorjeva družba v svoj program misel ljudske vzgoje, dobi ta pojem na naših tleh domovinsko pravico in popolni domačinski značaj. Ta oblika tako zvane ljudske povesti, ki ima nekatere važne značilnosti, predvsem vzgojnost in podučnost, ki se morata družiti z nekim zdravim življenjskim nazorom (idealističnim), je bila malorazglednemu slovenskemu pisatelju najbližja, a našemu občinstvu v onem času tudi najprimernejša. Ti črti vzgojnosti in podučnosti pa se ne prepletata le v Ciglerjevi »Sreči v nesreči« in v njegovih poznejših povestih, ne le v drugih manj pomembnih povestih one dobe (Mencinger), ker tudi Krpan n. pr. narodno vzgaja in poučuje. In tak značaj so ohranila še celo vsa Jurčičeva, Detelova,

Stritarjeva dela, da ne omenjam onih, ki so dvignili našo ljudsko povest do resnične umetniške stopnje. Seveda nam kažejo prva tovrstna dela svoje hibe, na katere pa Logar mogoče le preveč s prstom kaže. Med temi sta zlasti dve: neaktivnost oseb in njena posledica: preočitno poseganje božje roke v naravni tek dogodkov. To pa nista hibi ljudske povesti, pač pa le nedostatek umetniške sile pisatelja, ki mora voditi usodo svojih junakov v čim bližji povezanosti z življenjsko resničnostjo. Take poglede pa so mogli prinesiti šele prvi realisti.

Erjavčevo povest moremo uvrstiti med prve prave ljudske povesti, kjer so sicer še močni sledovi Schmida in Müllnerja, a je dejanje zasajeno že čisto v domača tla, kar izpričuje snov (tihotapstvo), okolje in zlasti še jezik. Pred drugimi povestmi pa jo odlikuje posebno to, da je Erjavec že tu znal zelo posrečeno spojiti umetniško lastnost z zdravim naukom, dasi še ne tako, kot se mu je pozneje klasično posrečila povest o Čerinu in njegovem zlatu. Delu se pozna, da je pisatelj vlil vanj dušo svojih mladih let, in je zato pisano zanimivo, neprisiljeno, ponekod naivno-idilično, tako da, kot že omenjeno, more tudi danes še vplivati na čitatelja.

Razpravljanju o nastanku in osnovah povesti sledijo odstavki o zgradbi, kjer je nazorno pokazan potek Tončkove sintetične in očetove analitične zgodbe; podana je karakteristika oseb, ocena jezika in pomen dela. Prireditelj je na koncu le pravilno poudaril pomembnost »Hudega brezna« za Erjavčev literarni razvoj in za razvoj naše ljudske povesti. Delo namreč pomeni v Erjavčevem literarnem snovanju važno prehodno točko na poti k najvišji zadnji postaji v povesti »Ni vse zlato...«; v naši književnosti pa predstavlja eno prvih izvirnih večernih povesti, v kateri je Erjavec »za tisto dobo dovolj prepričljivo pokazal, da je treba za široke plasti pisati sicer na poseben način, da pa se mora pisatelj prav tako truditi za dosego umetniških vzorov«.

Povest samo — le malenkostno jezikovno prilagojeno — spremljajo še Opazke in Vprašanja iz literarno zgodovinskega teksta in berila.

Kaj je z datumom Erjavčeve smrti? Logar navaja 14. I., Grafenauer 12. I. Gre mogoče za tiskovno napako?

Knjižica bo izvrstno služila svojemu namenu.

L. R.

Pravljice Božene Němcove. I. knjiga. Poslovenil dr. Tine Debeljak. Slovenske knjižnice 5. zvezek.

Vsaka besedna umetnina, ki je oplajala rod za rodom s svojim vzvišenim poslanstvom, je nujno morala zrasti iz narodnih prvin. Tej iz naroda vzeti snovi je ustvarjalec vdihnil svojo fantazijo, del svoje duše. In v to vrsto večnostnih umetnin brez dvoma spadajo Narodni báhoroky a pověsti české (1844—1847) babice češkega naroda Božene Němcove.

Nastale so v času, ko je triumfiral pol znanstvenik-folklorist, pol pesnik, v dobi splošne vneme in navdušenja za domače starine, ki je pustila značilne sledove v vsej takratni besedni tvornosti. Gre namreč za obdobje češke folklorne romantike, ki dosega svoj višek ravno v Němcovi in Erbenu, kot je prevajalec dobro razložil v kratkem, jedrnatem uvodu. Erben v verzih, Němcova v pravljicni prozi bosta večno živa ne le v češki umetnosti, dasi sta predvsem narodna; po internacionalni snovi in človečanski ideji bosta ostala nad vsem človeštvom.